

У підсумковому слові Олександр Кронік висловив сподівання, що конференції, присвячені дослідженням із застосуванням каузометрії, будуть регулярними. Він подякував учасникам за виявлений інтерес до конференції й побажав усім реалізувати основний принцип каузометричного підходу — стати щасливішими, добрішими, продуктивнішими!

А на завершення учасникам конференції було презентовано друге видання книги Євгена Головахи та Олександра Кроніка “Психологічний час особистості”. Відгуки про конференцію, висловлені на адресу оргкомітету, свідчать про те, що вона посприяла діалогу між різними підходами у вивченні психологічного часу й життєвого шляху особистості, необхідному для конструктивного розвитку каузометричного підходу як у психології, так і в соціології.

P.S. У день 29 лютого, який трапляється раз на чотири роки, можна було б потайки втішатися думкою, що ми виграли додаткові 24 години життя. Та з огляду на те, що життя вимірюється радше не годинами, а сприйняттям часу — не варто поспішати з висновками, адже одиниця вимірювання психологічного часу — це не хвилина, не година і не роки, а зв'язок події з подальшими подіями і змінами в житті.

*ДАРІЯ КРАВЦОВА,
соціолог відділу історії, теорії та методології соціології
Інституту соціології НАН України*

* * *

Удосконалення і розвиток магістерських програм зі спеціальності “Соціологія”: круглий стіл САУ

4 квітня 2008 року у межах програми перебування Правління Соціологічної асоціації України у Львівському національному університеті ім. Івана Франка у дзеркальній залі Університету відбувся круглий стіл із питань удосконалення і розвитку магістерських програм зі спеціальності “Соціологія”.

Відкриваючи цей форум, проректор Львівського національного університету ім. Івана Франка професор *М.Зубрицька* привітала учасників від імені академічної спільноти та адміністрації Франкового університету. У вступному слові М.Зубрицької було зроблено наголос на зростанні значущості соціології, на відповідальності, що покладається на плечі соціологів, а також необхідності реабілітації цієї науки, здискредитованої в очах громадськості політичними маніпуляціями. Однією зі складових такої реабілітації, поза сумнівом, має стати підвищення якості соціологічної освіти, зокрема на магістерському рівні. Окреслюючи напрями вдосконалення та розвитку магістерських програм зі спеціальності “Соціологія”, М.Зубрицька зазначила, що поживавлення академічних обмінів і створення дієвої системи

академічної мобільності викладачів та студентів ВНЗ, насамперед у всеукраїнському освітньому просторі, а в подальшому і в загальноєвропейському, має сприяти підвищенню якості соціологічної освіти на магістерському рівні. Низка обмежень та перешкод на шляху вдосконалення і розвитку магістерських програм зі спеціальності “Соціологія” вкорінені у чинне законодавство про освіту та нормативні акти, які регулюють трудові відносини. Отже, М.Зубрицька запропонувала звернутися до Міністерства освіти і науки України з проханням про підтримку програми академічних обмінів. Поряд із тим вона підкреслила необхідність глибшої професіоналізації соціологічної освіти та доцільність зменшення кількості несоціологічних дисциплін на магістерському рівні.

В.Бакіров, президент САУ, член-кореспондент АПН України, ректор Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, підтримав запропоноване М.Зубрицькою бачення перспектив реформування та вдосконалення соціологічної освіти на магістерському рівні як пов’язане зі змінами законодавства про освіту. На думку В.Бакірова, формулювання практичних пропозицій щодо вдосконалення законодавства про освіту має бути справою широкої освітньої та наукової громадськості. Зокрема, він запропонував започаткувати відповідне обговорення на електронній сторінці САУ. В.Бакіров виокремив ті аспекти української системи вищої освіти, які заслуговують на увагу першою чергою: наявність вимоги щодо п’ятирічного терміну здобуття вищої освіти у Законі України “Про освіту”, що внаслідок необхідності збільшення терміну магістерських програм з року до двох; наявність освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст”, який не відповідає характерній для європейських країн структурі вищої освіти; вимога щодо результатів іспитів як єдиного критерію, що враховується при вступі до магістратури (що не дає змоги врахувати публікації вступника чи рекомендації освітнього закладу).

Вице-президент САУ, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка **О.Куценко** презентувала проект магістерської програми, розроблений колективом факультету соціології Шевченківського університету. Проект передбачає створення дворічної магістерської програми, яка б дорівнювала 120 ECTS кредитам і готувала магістрів за трьома ключовими напрямками-спеціалізаціями: науковий співробітник, викладач соціології та соціолог-практик. Структурно програма поділяється на нормативну частину (55 ECTS кредитів) та варіативну (28,5 ECTS кредитів). Решта 36,5 ECTS кредитів припадають на магістерський диплом та різноманітні практики. Навчання за магістерською програмою має проходити згідно з модульною системою, де модулі — це дослідницькі семінари, на яких студенти працюють спільно з викладачами над поставленими завданнями. Розповідаючи про виклики, які ставить перед соціологами процес розроблення нового стандарту магістерської програми із соціології, О.Куценко наголосила, що в майбутньому слід враховувати можливість переходу студентів, що здобули ступінь бакалавра за іншими соціогуманітарними спеціальностями, на навчання на магістерську програму із соціології. Для таких студентів треба передбачити додатковий навчальний модуль із перехідними курсами, які б допомагали їм краще адаптуватися до необхідного рівня складності магістерської програми із соціології та заповнити лакуни у знаннях соціологічних дисциплін. О.Куценко також висловила за доцільність включення до вступних випробувань на магістерську програму із соціології не тільки екзаменаційної складової у вигляді тестів, а й творчого завдання, яке має завершуватися іспитом-співбесідою. Далі доповідачка поетапно проаналізувала кожен компоненту програми, розробленої колективом КНУ ім. Тараса Шевченка.

Заступник директора Інституту соціології НАН України **Є.Головаха** наголосив на необхідності уваги до етичних аспектів і включення спецкурсів із дослідження соціологічного етосу чи окремих модулів до вже наявних курсів магістерського

рівня. Адже це чи не остання можливість прищеплення специфічного соціологічного етосу тим, хто буде займатися соціологією професійно і формуватиме, врешті, громадську думку про соціологію. Пропозицію Є.Головахи підтримали відповідальний за зв'язки САУ з міжнародними організаціями, член-кореспондент НАН України, директор Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету **В.Євтух** та відповідальний за вдосконалення нормативно-правової бази, методологічне та методичне забезпечення соціологічної освіти, доктор соціологічних наук, завідувач кафедри галузевої соціології Київського національного університету **Ю.Яковенко**, а також відповідальна за підвищення кваліфікації соціологів, директор Українського інституту соціальних досліджень **О.Балакірева**.

Вице-президент САУ, завідувач кафедри соціології Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна **Л.Сокур'янська** ознайомила присутніх з магістерською програмою, запровадженою в цьому університеті. Доповідачка зазначила, що підготовка фахівців-соціологів у вищих навчальних закладах України набуває все більшого масштабу. Тільки в Харкові таких фахівців готують п'ять ВНЗ. Проте якість професійної підготовки майбутніх соціологів не завжди відповідає світовому рівню, що суттєво знижує конкурентоспроможність випускників вітчизняної вищої школи. Про незадовільний рівень підготовки соціологів свідчать і якість їхніх наукових статей, поданих до редколегій соціологічних видань, і незначна кількість публікацій у міжнародних журналах, колективних монографіях і збірках статей, і низький рівень залученості до участі в міжнародних дослідницьких проєктах, конференціях та семінарах. Усе це свідчить про нагальну необхідність поліпшення якості фахової підготовки соціологів, особливо на кваліфікаційному рівні "магістр".

Л.Сокур'янська повідомила, що підготовка магістрів із соціології у Харківському національному університеті на першому році впровадження у ВНЗ багаторівневої підготовки за узгодженням з Міністерством освіти і науки України тривала півтора року. Така тривалість навчання за магістерською програмою довела свою доцільність: із 15 перших випускників програми сьогодні вже близько половини є кандидатами наук. На жаль, вже наступного року термін навчання в магістратурі був обмежений одним роком, що не дає змоги забезпечити всебічну та ґрунтовну підготовку фахівців, особливо, коли навчання в магістратурі здійснюється без базової соціологічної підготовки. Ситуація, коли тривалість магістерської програми становить один рік, означає, що аудиторні заняття тривають лише близько 4 місяців. Така тривалість не є оптимальною і з огляду на те, що вступити на навчання за магістерською програмою із соціології можуть випускники інших спеціальностей. Збільшення терміну посприяло б забезпеченню глибшої та змістовнішої індивідуально орієнтованої підготовки магістрантів до науково-дослідницької роботи, викладацької діяльності у вищій школі тощо. Це забезпечило б відповідність рівня магістерської підготовки європейським та світовим стандартам, згідно з якими навчання в магістратурі передбачає спрямованість на самостійний науковий пошук майбутніх фахівців, індивідуальний підхід до їхньої підготовки, системи тьюторства, стажування у вітчизняних і закордонних наукових центрах за напрямом наукових інтересів магістрантів тощо. Отже, соціологічний факультет Харківського національного університету вважає за доцільне збільшити термін навчання в магістратурі до двох років. При цьому надзвичайно важливо, щоб термін навчання в магістратурі із соціології у вітчизняних ВНЗ був однаковим, як і вимоги до магістерських робіт, чому має сприяти система міжуніверситетської мобільності викладачів та студентів. Що ж до структури магістерської підготовки, то ці програми мусять відповідати єдиній системі кваліфікаційних вимог до фахівців даного рівня,

розроблення якої є нагальним завданням вищих навчальних закладів і Міністерства освіти й науки України.

З метою поліпшення мовної підготовки магістрантів певну частину навчальних курсів слід читати іноземною мовою, а до їх викладання залучати не тільки вітчизняних, а й закордонних фахівців. Для досягнення цієї мети доцільна участь магістрантів у міжнародних літніх школах, зокрема у заходах, організовуваних Європейською соціологічною асоціацією, Міжнародною соціологічною асоціацією, університетами Європи, США та інших країн.

До нагальних завдань САУ треба віднести розроблення вимог до тих інституцій, які здійснюють магістерську підготовку соціологів. Наявність великої кількості освітніх центрів, які здійснюють підготовку магістрів-соціологів, актуалізує необхідність підвищення вимог до атестації таких закладів та участі у такій атестації САУ. Такі ВНЗ мусять мати досвід розвитку соціологічної науки та освіти, власні наукові школи, представники яких можуть забезпечити необхідний рівень фахової кваліфікації.

Потрібна також підтримка освітньої та наукової діяльності магістрантів. Правління САУ повинно ініціювати створення спеціального громадського фонду для підтримки розвитку магістерської підготовки з соціології. Мета створення такого фонду – спонсорська допомога магістрантам та викладачам (призначення іменних стипендій, грантів на проведення наукових досліджень, фінансування участі у закордонних конференціях, придбання обладнання для забезпечення навчального процесу, оплата публікації збірників магістерських робіт).

Відповідальна за моніторинг стану і розвитку професійної підготовки соціологів, доктор соціологічних наук, професор Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна **Л.Хижняк** запропонувала два напрями дій САУ щодо розвитку і вдосконалення магістерських програм зі спеціальності “Соціологія”. Перший передбачає активну участь у випрацюванні державного стандарту підготовки магістрів-соціологів, другий – заохочення розроблення ВНЗ магістерських програм, ґрунтованих на наукових зацікавленнях науковців, які працюють у цих закладах. Загальне спрямування магістерської освіти передбачає набуття конкурентоспроможності соціологічної освіти в Україні на європейському ринку освітніх послуг, а також розширення поля фахової зайнятості соціологів від освітньої діяльності до більш прикладної.

Відповідальний за акредитацію соціологічних центрів і установ, професор Національного університету “Києво-Могилянська академія” **В.Паніотто** ознайомив присутніх із досвідом підготовки магістрів у цьому навчальному закладі. Тривалість магістерської програми в цьому університеті становить два роки. До магістерської кваліфікаційної роботи висувається вимога щодо обов’язкової емпіричної складової. В.Паніотто наголосив на необхідності зворотного зв’язку, який дасть підстави говорити про належну якість магістерської освіти і вдосконалювати її. Відтак, постає питання про критерії та механізми оцінки якості магістерської освіти. Іншою проблемою, яка постає перед магістерською освітою, є той факт, що студенти паралельно з навчанням зазвичай працюють, що може негативно впливати на якість їхньої освіти.

Пропозиції щодо змін до структури та змісту державного стандарту магістерської програми із соціології, розроблені на кафедрі історії та теорії соціології Львівського національного університету ім. Івана Франка, представила доцент кафедри, науковий співробітник Інституту соціології НАН України **В.Середа**. Пропозиції стосуються тривалості магістерської програми, структури розподілу курсів на магістерській програмі, співвідношення обов’язкових та вибіркових дисциплін та ін.

Кафедра історії та теорії соціології Львівського національного університету ім. Івана Франка підтримує пропозицію щодо збільшення тривалості магістерської програми із соціології до двох років. Обґрунтовуючи таку необхідність, В.Середа наголосила неможливість якісної підготовки магістрантів, які отримали диплом бакалавра із суміжних дисциплін, у такий короткий термін. Проблема поглиблюється у зв'язку із можливістю вступу на магістерську програму “зовнішніх” студентів. Написання магістерської роботи вимагає глибшої науково-дослідницької роботи, яку важко провести за один рік. Окрім того, довший термін навчання дасть змогу запропонувати студентам більшу кількість курсів і тим самим краще адаптувати випускників до ринку праці.

Щодо структури магістерської програми із соціології В.Середа підтримала пропозиції про збільшення кількості вибірових курсів, які створюють передумови для індивідуального вибору магістрантом бажаної лінії спеціалізації (дослідник, педагог, практик), тоді як блок обов'язкових курсів покликаний забезпечити основні теоретичні знання і практичні навички, необхідні всім магістрантам, незалежно від спеціалізації. Доповідачка висловилася за те, щоби у структурі оцінювання знань і навичок магістрантів тестові оцінювання було мінімізовано й натомість збільшено частку творчих завдань. Критерії оцінювання мають відповідати меті та завданням відповідного курсу, а тому вимоги до них мусять бути гнучкими. В.Середа зазначила про те, що процеси реформування магістерських програм ВНЗ України повинні бути скоординованими, і потужним механізмом такої координації є інтенсифікація різноманітних форм міжуніверситетської взаємодії і, передусім, активізація міжуніверситетської мобільності студентського та викладацького складу.

Вимоги до тих, хто вступає до магістратури, мають бути, на думку В.Середи, однаковими, незалежно від базової освіти. У вступних випробовуваннях треба передбачити іспит, ґрунтований на основних теоретичних і практичних напрямках бакалаврської програми із соціології університету, до якого вступають, а також програми дослідницького проекту, тему якого вступник формує самостійно.

Далі професор **В.Євтух** ознайомив присутніх із досвідом реформування магістерської програми у німецькій системі освіти. Так, поряд із відкритістю для випускників несоціологічних спеціальностей магістерські програми із соціології у Німеччині передбачають наявність “перехідних” курсів, покликаних усунути можливі прогалини у знаннях таких студентів. Крім таких курсів у структурі магістерських програм не передбачено традиційних лекційних занять, а модулі складаються із дослідницьких семінарів. Несоціологічні дисципліни у структурі магістерських програм є вибіровими. В.Євтух відзначив також перспективність підготовки магістрів із міждисциплінарною спеціалізацією, що може підвищити їхні перспективи на ринку праці, а саме це є одним із вимірів якості магістерської освіти. Зокрема, перспективними на сьогодні є спеціалізації, які стосуються питань соціальної корпоративної відповідальності та оцінювання науково-освітніх і соціальних програм.

Одним із потенційно плідних шляхів підвищення якості соціологічної освіти на магістерському рівні, на думку В.Євтуха, є активізація міжуніверситетських академічних обмінів як серед студентів-магістрантів, так і серед викладачів. У німецькій системі вищої освіти міграція студентського та викладацького складу є надзвичайно поширеною, але добре спланованою. У випадку студентів-магістрантів такі переміщення плануються відразу після вступу до магістратури.

Підсумовуючи висловлені на круглому столі думки, професор **В.Бакіров** вказав на проблеми, розв'язання яких є першочерговим для розвитку соціологічної освіти на магістерському рівні. По-перше, існує проблема законодавчого оформлення дворічної тривалості навчання за магістерською програмою. По-друге, нез'ясованим залишається питання про перелік спеціальностей, бакалаври з яких мають пра-

во вступати на магістерські курси із соціології. Окрім цього, існує проблема працевлаштування випускників-соціологів. Однією з її причин є орієнтація системи соціологічної освіти на підготовку суто соціологів-науковців, а не спеціалістів із прикладної соціології. Отже, освітні програми варто змінити таким чином, щоб вони передбачали більш прикладне застосування знань випускниками-соціологами.

В.Бакіров зазначив, що САУ має запропонувати власну концепцію державного стандарту магістерської програми із соціології, ядро якої становитиме комплекс дисциплін, необхідних для фахової компетенції соціолога, а решту має визначати специфіка кожного вищого навчального закладу.